

De betekenis van Hubert Gerhard voor de Zuid-Duitse Beeldhouwkunst

Pieter Vis

Inhoud

- 1 Inleiding
- 2 Korte biografie van Hubert Gerhard
- 3 De culturele nalatenschap van Gerhard
- 4 Kunstenaars, beïnvloed door Hubert Gerhard
  - 4.1 Hans Krumper
  - 4.2 Hans Reichle
  - 4.3 Caspar Gras
  - 4.4 Over kleine sculpturen
- 5 Conclusies

1. Inleiding

- Gerhard liet een omvangrijk en zeer gevarieerd oeuvre na
- Genoot gedurende zijn leven grote bekendheid onder belangrijke adellijke opdrachtgevers.
- Na zijn dood raakte hij vrij snel in de vergetelheid.
- Toch is de vraag relevant in hoeverre de beeldhouwwerken van Gerhard invloed hebben gehad op de Zuid-Duitse beeldhouwkunst.
- Dit laatste kan mede getoetst worden aan de vraag of Gerhards beelden andere kunstenaars geïnspireerd hebben.

2. LEVEN

Huibertus Gherardi von Herzogenbusch

- Tot 1581 weinig bekend over het leven van Hubert Gerhard
- Uit een Augsburgs document van 1590 wordt *Huibertus Gherardi von Herzogenbusch* genoemd. Zijn broer Heinrich zou uit Gorkum stammen.
- Geboortjaar geschat op 1550 omdat hij in 1605 als oude man bestempeld werd
- In de Bossche en Gorkumse archieven is echter geen spoor te vinden van de familie Gerhard

2. LEVEN (2)

- Waar hij zijn opleiding gehad heeft is niet bekend; Den Bosch is niet waarschijnlijk omdat daar weinig en nauwelijks bekende beeldhouwers woonden. Brussel bij Jonghelinck?
- Gerhard is getrouwd met een Nederlandse vrouw: Magdalena en aldus verzwagerd met een ridder van de Duitse Orde in Lier
- In 1581 is er een betaling aan Hubert Gerhard door de Hollandse (hof)goudsmid *Jacques Bylivelt* in Florence. Aldaar bevriend met Adriaen de Vries.
- Zou Gerhard voor Giambologna gewerkt hebben?

Jacques Bylivelt

2. LEVEN (Fugger)

- Gerhard ging samen met Carlo di Cesare del Palagio in 1581 naar Augsburg om te werken voor de familie Fugger
- Zo ontstond in samenwerking het grafaltaar voor Christoph Fugger.
- In deze periode is niet duidelijk wat de inbreng van Carlo en Hubert was.

Christoph Fugger

Marx Fugger

Hans Fugger

2. LEVEN (Herzog Wilhelm V)

- Vanaf ca 1583 tot 1597 werkt Gerhard voor het hof van hertog Wilhelm V van Bayern
- Friedrich Sustris – een Florentijnse maniërist – was de belangrijke ontwerper van het hof
- 1^e opdracht: levensgrote sculpturen voor de St Michaelskirche in München
- Na de Michaelskirche volgden meerdere opdrachten: grafmonument van Wilhelm V, *Perseusbrunnen* en personificatie voor *Bavaria*, *Wittelsbacherbrunnen*

Wilhelm V. von Bayern, Hans van Aachen 1589/90
Bayerische Staatsgemäldesammlungen,
Landshut, Burg Trausnitz

2. LEVEN (Maximiliaan I)

- In 1597 trad hertog Wilhelm V af
- opvolger door zijn zoon Maximiliaan
- de Beierse staat had grote schulden
- Maximiliaan moest ernstig bezuinigen
- Gerhards dienstverband bij het Münchener hof eindigde in 1598

2. LEVEN (Maximiliaan III)

- Hertog Maximiliaan III van Oostenrijk, groot- en Duitsmeester en stadhouder van Tirol
- Verbouwing residentie van de Duitse orde in Mergentheim
- 1599 tot 1602 serie teracotta apostelen en bronzen figuren
- Vanaf 1602 werkte Gerhard in Innsbruck aan grafmonument voor Maximiliaan III
- Van 1613 – 1620 terug naar München en overlijdt aldaar

3. De culturele nalatenschap

Omvangrijk maar ook opmerkelijk gevarieerd oeuvre

- 4 monumentale fonteinen
- 15 terracottafiguren
- 50 levensgrote terracottabeelden
- Aartsengel Michael voor St Michaelskerk
- Voor de residentiele tuinen grote bronzen figuren
- Vier grafmonumenten
- Bronzen reliëfs
- Vele kleinere sculpturen in brons en terracotta

3. De culturele nalatenschap (2)

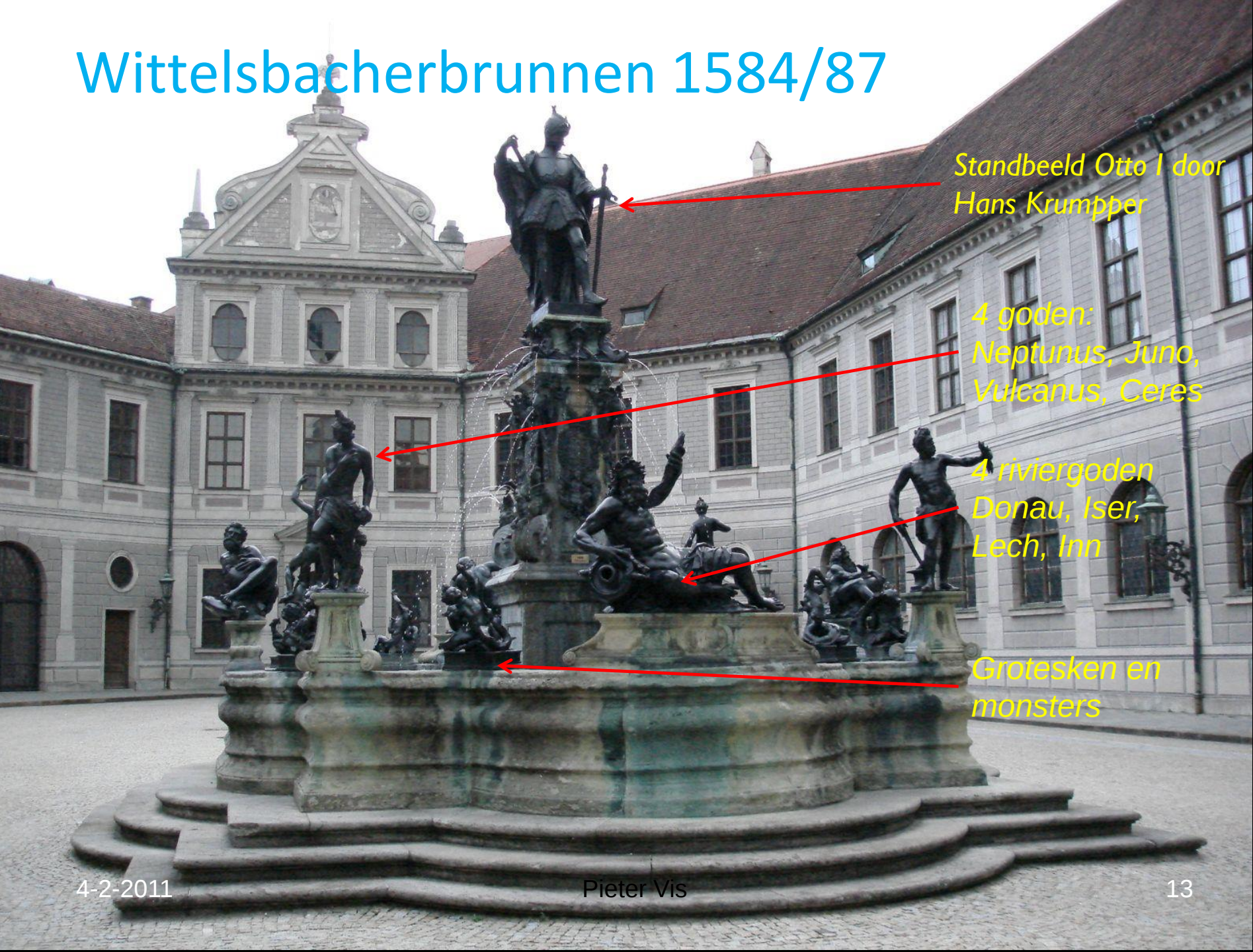
Mars, Venus en Amor,
Hubert Gerhard, 1590,
Bay. Nationalmuseum

Over Cornel Anton Mann

- Cornelis Anthonius Man: staat in de Fuggerboekhouding vermeld als goudsmid
- Ciseleerde en verguldde met Pietro de Neve een triniteitsbeeld voor Fugger, maar in 1569/70
- Tekst op plaquette is onjuist, gebaseerd op verkeerde bronnen
- Pietro de Neve overleed in 1574

Wittelsbacherbrunnen 1584/87

Standbeeld Otto I door
Hans Krumpper

4 goden:
Neptunus, Juno,
Vulcanus, Ceres

4 riviergoden
Donau, Iser,
Lech, Inn

Grotesken en
monsters

Leopoldbrunnen
Tekening 1613,
anoniem

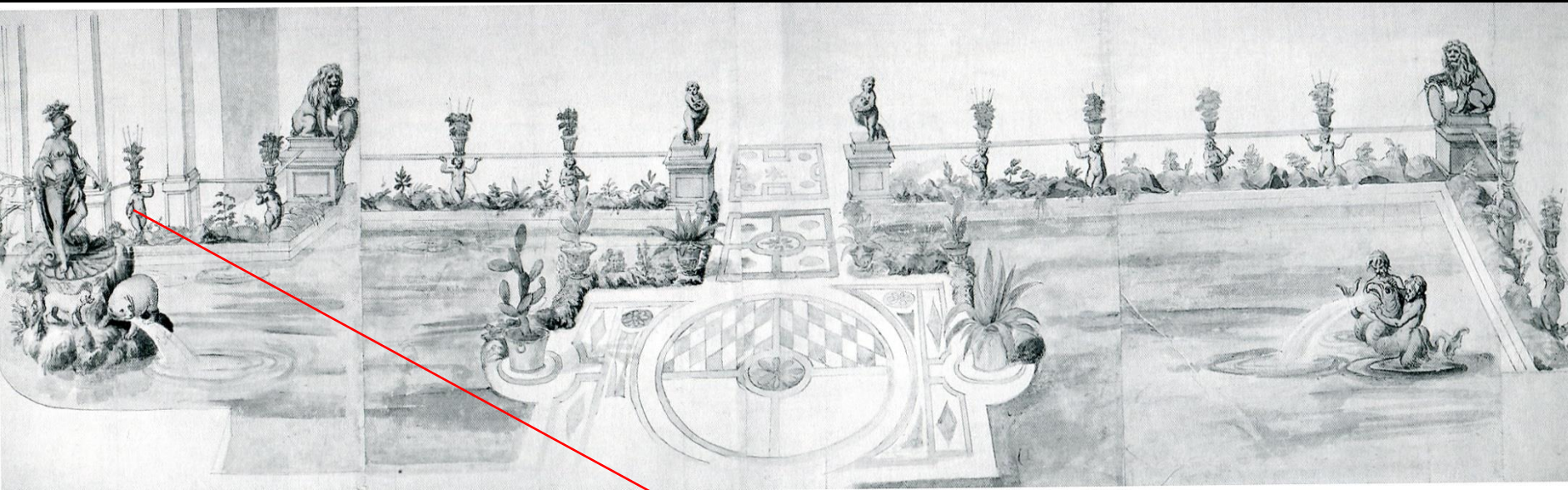
Reconstructie grafmonument Wilhelm V

4-2-2011

15

BAVARIA

Mattias Kager,
1611

4-2-2011

Pieter Vis

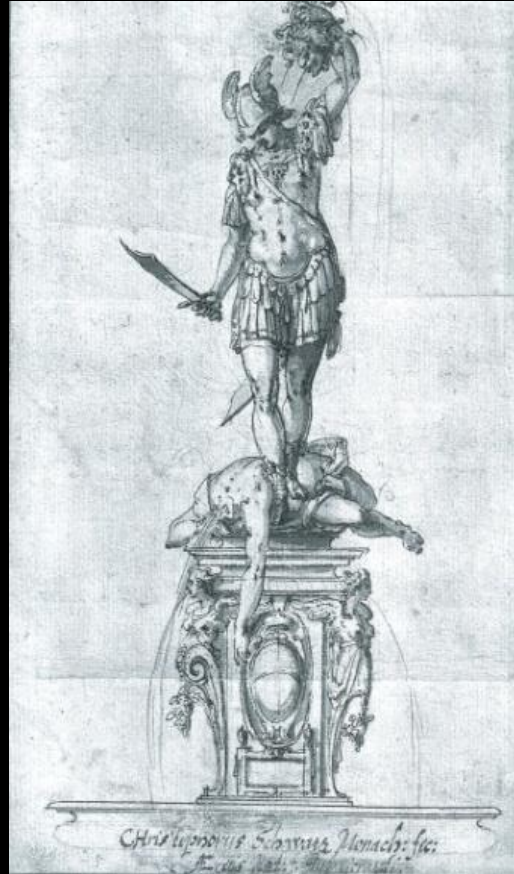

16

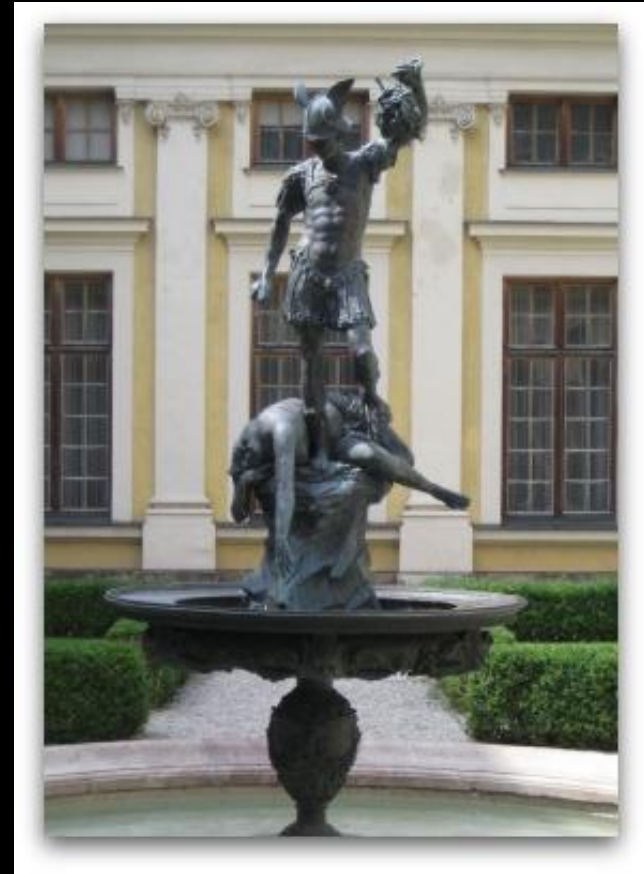
Perseusbronnen

Perseus, Cellini, ca 1550, Piazza della Signoria, Florence

Friedrich Sustris Entwurf Perseusbrunnen

Hubert Gerhard Perseusbrunnen, 1585-90

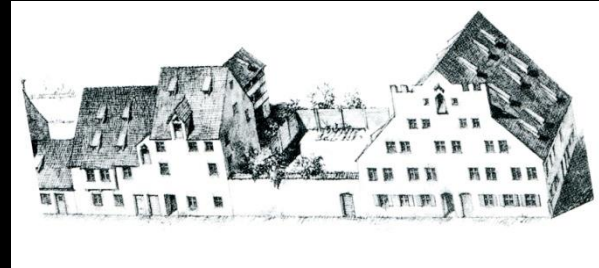
De beelden van Gerhard (en Carlo) hebben Italiaanse stijlkenmerken :

- Uitdrukkingvolle grote ogen
- Ver overhangende oogleden
- Forse haarlokken of baardgroei
- Sterk geplooid kleding, die niet erg realistisch dwars over het lichaam valt (bespaart het strak modelleren van het lichaam)

De stilistische ontwikkeling van Gerhard is opmerkelijk constant gebleven: een immer hoge kwaliteit, precies in afwerking, gevoel voor detail, maar ook weinig experimenteel.

4. Kunstenaars, beïnvloed door Hubert Gerhard

- Gerhard heeft ateliers gehad in Kircheim, Augsburg, München en Mergentheim

- weinig bekend over inrichting, werkwijze en personele invulling.
- Leerlingen waren: Georg Müller, Hans Krumpper, Hans Reichling (vermoedelijk Hans Reichle) en Georg Kannzel.
- Uit de Mergentheimse periode Caspar Gras
- Van Müller en Kannzel zijn geen gegevens overgeleverd

4.1 Hans Krumper (ca 1570-1634)

- Geboren in Weilheim, een centrum voor hout- en ivoorsnijders
- in 1584 in dienst bij het Münchener Hof als leerling bij Hubert Gerhard
- zijn vader was houtsnijder in dienst bij Wilhem V
- de jonge Krumper trouwde in 1592 met een dochter van Friedrich Sustris
- een studiereis naar Italië
- Als leerling gewerkt aan de nieuwe vleugels van de residentie (stucwerk) en vermoedelijk aan de terracottafiguren voor de Michaelskirche.

Hans Krumper (ca 1570-1634)

- Een van zijn belangrijkste werken: cenotaaf voor Ludwig IV met portretbeelden van Wilhelm V en Albrecht IV, de knielende wachters gemaakt zijn door Hubert Gerhard en Carlo di Cesare.
- Van 1598 tot 1609 werkte Krumper voor Wilhelm V, die hem uit zijn privévermogen betaalde.
- Krumper kreeg pas in 1609 weer een vaste aanstelling bij het hof, nu bij Maximiliaan I
- Vele bronzen werken voor de Residentie gemaakt en talrijke reliëfs en wanddecoraties.
- Als architect was hij o.a. werkzaam in de Frauenkirche

Hans Krumper (3)

belangrijkste werken

- personificaties van de vier jaargetijden in de grottentuin van de Residentie
- de kardinale deugden aan de façades van de Residentie
- grafmonumenten voor
  - kardinaal Philipp Wilhelm in de Dom van Regensburg,
  - componist Orlando di Lasso,
  - lijfarts van de hertog Dr. Jakob Burchard en zijn echtgenote.

overlijdt in mei 1634

Vergelijking Hans Krumper en Hubert Gerhard

Zomer, Hans Krumper, 1611 brons,
halfgroot, Bay. Nationalmuseum

Zomer, 1590-1600
Terracotta, H 75,5 cm
Bayerisches Nationalmuseum

Kardinaal Philipp Wilhelm, detail grafmonument, Hans Krumper, 1608/09
Dom Regensburg

Maximiliaan III Hubert Gerhard
Brons 182 cm, ca 1608
St Jacobskirche, Innsbruck

Patrona Boiariae, Hans Krumper, 1615, Residentie, München

Maria met kind, Hubert Gerhard, 1593, Mariensäule, München

Allegorie Beieren, rood omrand zijn aanvullingen van Krumper. De Putti zijn verloren gegaan.

Allegorie Beieren c. 1590, Hubert Gerhard
brons, h 231 cm, Residenzmuseum, München.
De Krumper toevoegingen zijn verwijderd.

Hans Krumper

Krumpers stijl beïnvloed door Gerhard?

Diemer:

- weinig stilistische overeenkomsten met Gerhard
- vriendelijk ogende ronde gezichten bij Krumper, die meer in de hout- en ivoorsnijderij voorkwam

Feuchtmayr

- Krumpers latere werken onderscheiden zich van Gerhard

4.2 Hans Reichle (1565/1570 – 1642)

- geboren tussen 1565-1570 in Schongau (Ober-Bayern)
- In 1586 werkzaam bij Gerhard
- 1588 is Reichle medewerker van Giambologna
- In 1595 keert Reichle terug naar München tbv groot grafmonument voor Wilhelm V van Beieren in de Michaelskirche
- In 1596 aanstelling bij kardinaal-bisschop Andreas van Habsburg in Brixen (Tirol)

Hans Reichle (1565/1570 – 1642)

- Van 1603 tot 1607 werkt Reichle in Augsburg

Terracottabeelden van heiligen, Hans Reichle, 1605, Maximilaanmuseum Augsburg

- In 1607 vertrekt Hans Reichle weer naar Brixen waar hij tot zijn dood in 1642 verblijft
- wijdt de rest van zijn leven voornamelijk aan architectuur

Maria Magdalena bij crucifix Giambologna, Hans Reichle, 1594, brons
Michaelskirche München

Maria Magdalena detail Kruisigingsgroep, Hubert Gerhard ca
1610, Schatzkammer Wien

koning Childebert, Hans Reichle, 1596-1601
terracotta Hofburg in Brixen

Hertog Otto van Wittelsbach, 1593/97, Hubert Gerhard,
brons Residenz München

Aartsengel Michael verslaat Lucifer, Hans Reichele, 1603-1607
Brons, Zeughaus Augsburg

Aartsengel Michael overwint Satan, Hubert Gerhard, 1587/88
Brons groen patina 450 cm St Michaelskirche München

Adelaar, Hans Reichele, 1605, brons, Maximilaanmuseum Augsburg

Griffioen detail Wittelsbacherbrunnen, Hubert Gerhard, 1584/87 brons, Residenz München

Hans Reichle

- Hans Reichle is gevormd door zijn zevenjarige leerlingenschap bij Giambologna en bij Hubert Gerhard.
- Dit impliceert dat zijn eerste werken een Italiaans Manieristische stijl vertonen
- Reichle ontwikkelt zich verder, maar er is nog steeds een duidelijke verwantschap met Hubert Gerhard.

Volgens Weihrauch hebben zowel Reichle als Gerhard grote invloed uitgeoefend op de kunst van de contra-reformatie.

4.3 Caspar Gras (1584/85 - 1674)

- Geboren in Mergentheim, opgeleid als goudsmid
- Als 15 jarige kwam hij in dienst bij Maximiliaan III van Oostenrijk
- Caspar wordt in 1602 leerling bij Gerhard werkzaam in Mergentheim
- reisde met Gerhard naar Innsbruck om een grafmonument voor Maximiliaan III te maken
- Na het vertrek van Gerhard uit Innsbruck in 1613 begint Caspar Gras zelf sculpturen te vervaardigen.

Caspar Gras (1584/85 - 1674)

- Van 1614 tot 1619 werkt hij aan het grafmonument van Maximiliaan III
- In 1619 aanstelling bij aartshertog Leopold V, opvolger van neef Maximiliaan III (†1618)
- Werkt van 1620-30 een van zijn bekendste werken de Leopoldfontein in Innsbruck
- Leopold V overlijdt in 1632 en de dertigjarige oorlog vielen de opdrachten voor Gras grotendeels weg
- In 1644 maakt hij nog een manieristisch St Franciscus-beeld
- Zijn laatste grote werk ontstaat in de tuin van slot Mirabell in Salzburg: de Pegasusbrunnen (1660-1668)

Paul Sixt I. Graaf Trautson, Caspar Gras, 1614 brons, H 150 cm
Michaelerkirche Wenen

Maximiliaan III Hubert Gerhard Brons 182 cm, ca 1608
St Jacobskirche, Innsbruck

Leopoldfontein,
ruiterstandbeeld Leopold V, Caspar Grass
1622-1630, brons, Innsbruck

Wittelsbacherbrunnen , Gerhard, 1584/87, brons Residenz München

Detail Leopoldsbrennen Oceanus

Detail Wittelsbacherbrunnen, riviergod, Hubert Gerhard

Pegasus fontein Caspar Gras 1661 -1668, Slot Mirabell, Sazburg)

Statuette aartshertog Ferdinand Karl (1628-1662) of Sigmund Franz (1630-1665). Toeg. Caspar Gras ca 1650 H: 36,5 cm brons

Boomstam met 4 vogels, Caspar Gras, brons h 40,5 cm, Kunsthistorisch Museum, Wien

Caspar Gras

- Gras werd de belangrijkste beeldhouwer in Tirol in de eerste helft van de zeventiende eeuw.
- Combineert het Nederlandse manierisme van Gerhard en Colijn met Italiaanse en Zuid-Duitse vormentaal.
-
- Misschien de meest trouwe volgeling van Hubert Gerhard geweest
- Gras heeft het Laat-Manierisme vanuit Innsbruck verspreid en een internationale allure verschaft aan het bronsgietwerk in Tirol.
- Hiermee heeft hij indirect ook Gerhard eer bewezen.

4.4 Nog te onderzoeken

Er is nog een groot aantal kleine sculpturen in de stijl van Gerhard, zonder dat we weten waar en door wie deze gemaakt zijn. Dit impliceert dat de invloed van Gerhard zich vermoedelijk verder uitstrekt dan zijn direct toewijsbare beelden in Augsburg of München.

De betekenis van Hubert Gerhard voor de Zuid-Duitse Beeldhouwkunst

5. Conclusies

- De keuze van de Fuggers en van Wittelbachse adel voor Florentijnse kunst is van doorslaggevende betekenis geweest voor de Zuid-Duitse beeldhouwkunst van 1575
- De ontwerpen van Sustris en de uitvoering door Hubert Gerhard hebben hierin een belangrijke rol gespeeld
- De fonteinbeelden en andere grote sculpturen kregen ruim aandacht, waardoor vorstelijke opdrachtgevers uit de omringende landen graag Italiaans/Nederlands geschoolde kunstenaars wilden gebruiken
- De migratiebereidheid van kunstenaars uit de lage landen was een extra factor van belang

De betekenis van Hubert Gerhard voor de Zuid-Duitse Beeldhouwkunst

Conclusies (2)

- De Zuid-Duitse beeldhouwkunst en m.n. de vervaardiging van bronzen en terrcottasculpturen bloeide sinds het 4^e kwart van de 16^e eeuw als nooit tevoren.
- Het laat-manierisme werd door de komst van Gerhard, Carlo, Sustris en De Vries in korte tijd een populaire hofkunst in de Duitsprekende gebieden.
- Van Gerhard zijn de namen van 5 leerlingen bekend, waarvan drie zich tot uitstekende beeldhouwers ontwikkelden.
- Hoewel Krumper, Gras en Reichle aanvankelijk stilistisch in lijn met Gerhard lagen, hebben zij in toenemende mate de Barok omarmd.
- Van Gerhard zijn de namen van vijf leerlingen bekend, waarvan drie zich tot uitstekende beeldhouwers ontwikkelden.

De betekenis van Hubert Gerhard voor de Zuid-Duitse Beeldhouwkunst

Conclusies (3)

- Hans Krumpers werk werd beïnvloed door de Weilheimse hout- en ivoorsnijderij, maar zijn onderwerpen verraden een Italiaanse oriëntatie, die hij bij Gerhard geleerd kan hebben.
- Caspar Gras was nog geruime tijd onder invloed van Hubert Gerhard getuige zijn grafmonument voor Maximiliaan III en de Leopoldfontein.
- Hans Reichle is wellicht het meest geschoold gedurende zijn leertijd bij Giambologna, maar heeft als beeldhouwer een minder invloedrijke carrière gekend wegens zijn keuze om een belangrijk deel van zijn leven architect te zijn in Brixen.
- De leerlingen hebben hun technisch kunnen zeker te danken aan de werkplaatsscholing bij Gerhard. Deze generatie had wel het ongeluk dat de dertigjarige oorlog (1618 tot 1648) het Heilige Roomse Rijk teisterde, waardoor opdrachten steeds schaarser verstrekt werden.

Einde

2. Leven

Werken in Augsburg en omgeving

1590-1595

- Kirchheimer Brunnen (Fugger Schloss)
- Augustusbrunnen
- Diverse kleinere sculpturen

Werken (Wilhelm V van Bayern)

Engel met ladder
ca 1584 - 1588; terracotta, St Michaelskirche

2. Leven

Gerhard in dienst bij aartshertog Maximiliaan III 1603-1613

- Kleine bronzen en terracotta beelden in Mergentheim
- Werkplaats in Innsbruck: grafmonument Maximiliaan III
- Vanaf 1607 woont Gerhard weer in München

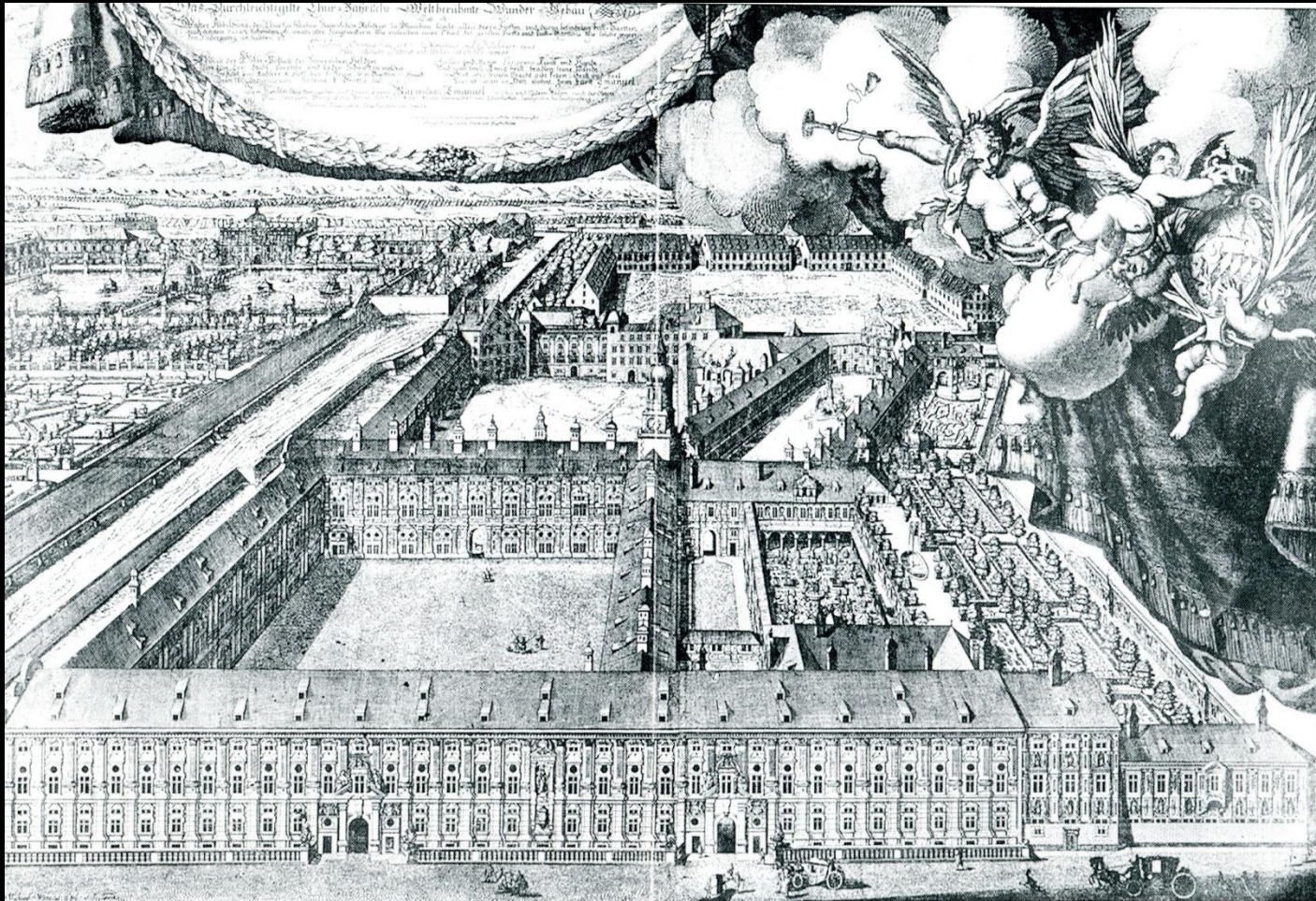

Werken (Wilhelm V van Bayern)

Engel met de lisdodde, 1584-88

ca 1584 - 1588; terracotta, St Michaelskirche

Münchner Residenz 1996/97

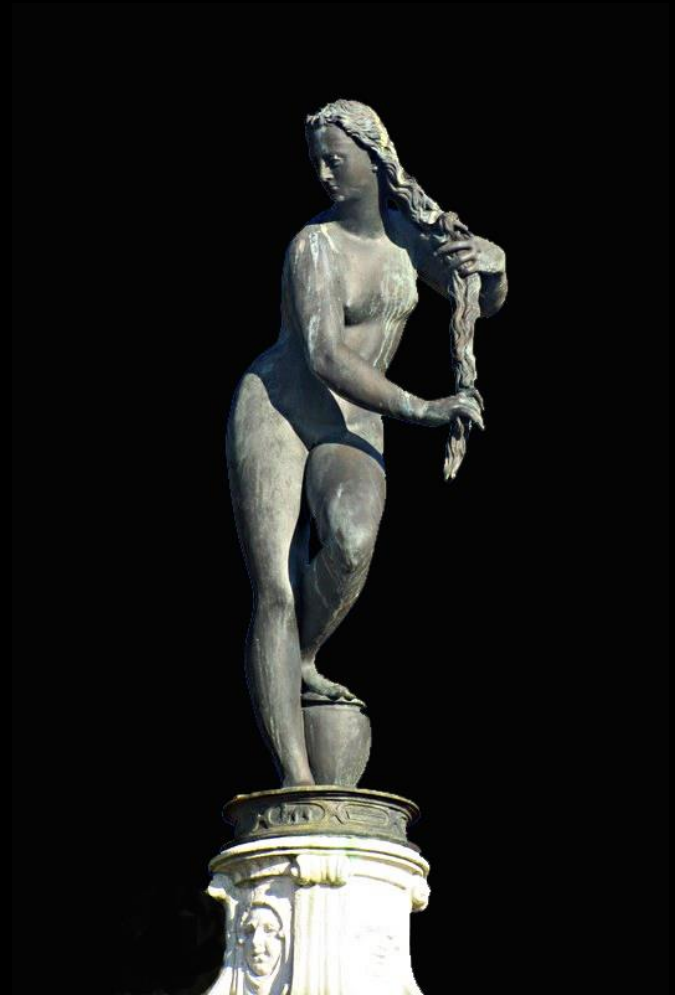

Bavaria

c. 1590

Brons, hoogte: 230 cm

Residenzmuseum, Munchen

Fiorenza Giambologna

Wittelsbacherbrunnen 1584/87

4-2-2011

Neptunus, Giambologna, Bologna

53

Augsburg

Gerhard ca 1593, 93 cm

Tetrode 1560-65, 44,5 cm

Giambologna 1580, 1,80 m

De 4 jaargetijden, 1590-1600
Terracotta, H 75,5 cm
Bayerisches Nationalmuseum

Augustusfontein in Augsburg 1594

Augustusbrunnen, 1594
de Lech

Augustusbrunnen,
de Singold

Klein plastiek in Mergentheim

Hercules, Nessus en Deianira
1605
Brons h 58cm
Kunsthistorisch Museum Wien

- Weinig dynamiek
- Uitdrukkingloze gezichten
- Gerhard vervlakt het manierisme

Adriaen de Vries
Brons h 81,5 cm Louvre

Innsbruck

Maximiliaan III en St Joris
Brons 182 cm, ca 1608
St Jacobskirche, Innsbruck
Hubert Gerhard en Caspar Gras

Tot slot

- 1613-1620 Terug in München
- Hubert Gerhard was met Adriaen de Vries de belangrijkste vertegenwoordiger van het Florentijnse Laat-Maniërisme in Zuid-Duitsland
- Doordat zijn fonteinen openbaar en dus bekend waren kon hij grote invloed uitoefenen op de Zuid-Duitse beeldhouwkunst in de vroege Barok
- Gerhard blijft vrij consequent in zijn stijl, maar het maniërisme wordt in zijn latere werken minder manifest

Dorothea Diemer, Hubert Gerhard und Carlo di Cesare del Palagio: Bronzeplastiker der Spätrenaissance. 2 vols. Berlin: Deutscher Kunstverlag, 2004

Terracotta figuren

1581-1584

Hubert Gerhard en Carlo di Cesare

Terracotta

Zedernsaal Fuggerschloss Kirchheim/Schwaben

Voorjaar, 1590-1600
Terracotta,
Bayerisches Nationalmuseum,
Munchen

Winter, 1590-1600
Terracotta,
Bayerisches Nationalmuseum,
München

Ontwerptekening Friedrich Sustris

St Michaelskirche, 1584

Gerhard
vervaardigde 12
apostelen en 13
Engelen

Grottenhof der Münchener
Residenz 1861, Hans von
Marees

Perseusbrunnen, 1585-90
München (Bayern), Residenz, Grottenhof

*Augustus fontein
Hermen en putti*

einde